

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**A COMPARATIVE STUDY OF WORD-FORMATION PROCESSES IN MODERN ENGLISH AND UZBEK****Dilbar Adkhamovna Ibragimova**

Associate Professor

Tashkent University of Economics and Pedagogy

E-mail: dilbaribragimova1984@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: derivatsiya, derivativ jarayon, soʻz yasash, affiks, qiyosiy tilshunoslik, ingliz tili, oʻzbek tili, leksik birlik, morfologiya, sintaksis, agglutativ xususiyat.

Received: 23.12.25**Accepted:** 24.12.25**Published:** 25.12.25

Abstract: This article analyzes the processes of word formation in modern English and Uzbek using the IMRAD model (Introduction, Methods, Results, Discussion, Conclusion). The study examined affixation, compounding, conversion, abbreviations, and semantic word-formation methods from typological and functional perspectives. The results showed that in English, conversion and prefixation are highly productive, whereas in Uzbek, due to its agglutinative structure, suffixation plays a leading role. The findings have scientific and practical significance for comparative linguistics, translation studies, and language teaching methodology.

ZAMONAVIY INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDA SOʻZ YASASH JARAYONLARINI QIYOSIY OʻRGANISH**Dilbar Adxamovna Ibragimova**

Dotsent

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti

e-mail: dilbaribragimova1984@gmail.com

Toshkent, Oʻzbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: derivatsiya, derivativ jarayon, soʻz yasash, affiks, qiyosiy tilshunoslik, ingliz tili, oʻzbek tili, leksik birlik, morfologiya, sintaksis, agglutativ xususiyat.

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ingliz va oʻzbek tillarida soʻz yasash jarayonlari IMRAD modeli (Kirish, Metodlar, Natijalar, Muhokama, Xulosa) asosida qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda affiksatsiya, kompozitsiya, konversiya, qisqartmalar hamda semantik soʻz

yasash usullari tipologik va funksional yondashuv asosida o'rganildi. Natijalar ingliz tilida konversiya va prefiksatsiya yuqori mahsuldorlikka ega ekanini, o'zbek tilida esa agglutinatив tuzilma sababli suffiksatsiya yetakchi o'rin tutishini ko'rsatdi. Tadqiqot xulosalari qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik va til o'qitish metodikasi uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПРОЦЕССОВ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Дилбар Адхамовна Ибрагимова

Доцент

Ташкентский университет экономики и педагогики

E-mail: dilbaribragimova1984@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: деривация, деривационный процесс, словообразование, аффикс, сравнительное языкознание, английский язык, узбекский язык, лексическая единица, морфология, синтаксис, агглютинативная особенность.

Аннотация: В данной статье процессы словообразования в современном английском и узбекском языках анализируются с точки зрения модели IMRAD (Введение, Методы, Результаты, Обсуждение, Заключение). В исследовании рассматривались такие способы словообразования, как аффиксация, композиция, конверсия, аббревиации, а также семантическое словообразование, с применением типологического и функционального подходов. Результаты показали, что в английском языке конверсия и префиксация обладают высокой продуктивностью, тогда как в узбекском языке из-за агглютинативной структуры ведущую роль играет суффиксация. Выводы исследования имеют научно-практическое значение для сравнительного языкознания, переводоведения и методики преподавания языков.

Kirish. Tilning rivojlanish jarayoni dinamik va rivojlanadigan tizim sifatida doimo o'suvchi, o'zgarishga uchrashi yoki moslashishi mumkin bo'lgan jarayonlar vujudga kelishi mumkin. Derivatsion jarayonda sintaktik va morfologik o'zgarishlar orqali yangi so'zlarni hosil qilinadi. Ingliz tilidagi derivativ jarayonlarni tadqiq etish ko'plab tilshunoslar uchun dolzarb va qiziqarli ilmiy masala hisoblanadi. Ingliz tilida yangi leksik birliklarni hosil qilishda faol ishtirok etuvchi hosila affikslarning keng va funksional jihatdan rang-barang tizimi mavjud. Mazkur holat tilning

analitik va qisman flektiv tabiatini aks ettirib, yangi soʻzlarning tez va moslashuvchan tarzda yuzaga kelishiga imkon yaratadi. Oʻzbek tilida esa hosila affikslar tizimi nisbatan cheklangan boʻlsa-da, ularning semantik aniqligi va tizimliliigi bilan ajralib turadi. Agglutinatив xususiyat sababli affikslar qatʼiy grammatik va leksik vazifalarni bajaradi hamda soʻz maʼnosining shaffofligini taʼminlaydi. Natijada oʻzbek tilida soʻz yasash jarayoni izchil va barqaror xarakter kasb etadi.

Soʻz yasash jarayonlari tilning leksik boyishini taʼminlovchi asosiy mexanizmlardan biri boʻlib, tilning kommunikativ va kognitiv imkoniyatlarini kengaytiradi. Zamonaviy globallashuv sharoitida ingliz va oʻzbek tillari oʻrtasidagi aloqalar kuchayib, yangi tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklar jadal surʼatda shakllanmoqda. Shu bois, ushbu tillarda soʻz yasash tizimlarini qiyosiy oʻrganish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Ingliz tili hind-yevropa tillari oilasiga mansub boʻlib, analitik-flektiv xususiyatlarga ega. Oʻzbek tili esa turkiy tillar guruhiga kirib, agglutinatив tipologiya bilan tavsiflanadi. Ushbu tipologik farqlar soʻz yasash usullarining shakllanishi, mahsuldorligi va semantik shaffofligiga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Tadqiqotning maqsadi ingliz va oʻzbek tillarida soʻz yasash jarayonlarini qiyosiy tahlil qilish hamda ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik metod asosiy yondashuv sifatida qoʻllanildi. Soʻz yasash birliklarini tahlil qilishda struktur-morfologik va funksional-semantik metodlardan foydalanildi. Shuningdek, zamonaviy matbuot, ilmiy va ommabop matnlardan olingan misollar asosida kuzatuv olib borildi.

Tahlil jarayonida affiksatsiya, kompozitsiya, konversiya va qisqartmalar kabi faol soʻz yasash usullari tanlab olindi. Misollar chastotasi va zamonaviy til amaliyotidagi faolligi mezon sifatida belgilandi. Mazkur maqolada zamonaviy ingliz va oʻzbek tillarida soʻz yasash jarayonlarini qiyosiy jihatdan oʻrganish maqsadida bir qator ilmiy-metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy metodini qiyosiy-tipologik tahlil tashkil etib, u orqali har ikki tilga xos soʻz yasash mexanizmlarining umumiy va farqli jihatlarini aniqlandi. Soʻz yasash jarayonlarining tuzilishini aniqlashda struktur-morfologik metod qoʻllanildi. Ushbu metod yordamida ingliz va oʻzbek tillarida faol ishlatiladigan hosila affikslar, ularning funksional xususiyatlari hamda derivatsion modellari tahlil qilindi. Ayniqsa affiksatsiya, kompozitsiya, konversiya va qisqartmalar asosiy tahlil obyektlari sifatida belgilandi. Tadqiqotda, shuningdek, funksional-semantik yondashuvdan foydalanilib, yasalgan soʻzlarning nutq jarayonidagi vazifalari, maʼno kengayishi va kommunikativ ahamiyati oʻrganildi. Bu yondashuv soʻz yasash jarayonlarining faqat shakliy emas, balki mazmuniy jihatdan ham tahlil qilinishini taʼminladi. Empirik material sifatida zamonaviy ilmiy adabiyotlar, ommaviy axborot vositalari matnlari, elektron lugʻatlar hamda korpus materiallaridan tanlab olingan leksik birliklar ishlatildi.

Tanlangan misollar zamonaviy til amaliyotida faol qo'llanilishi va reprezentativligi asosida saralandi.

Tadqiqot natijalari. Ingliz tilida so'z yasashda affiksatsiya muhim o'rin tutadi. Prefikslar (un-, re-, dis-) asosan ma'noni inkor qilish yoki qayta bajarish ma'nosini bersa, suffikslar (-ness, -tion, -er) yangi so'z turkumlarini hosil qiladi (happy – happiness, teach – teacher).

Ingliz tilining o'ziga xos xususiyati sifatida konversiya jarayoni yuqori mahsuldorlikka ega. Ushbu jarayonda so'z tashqi shakli o'zgarmagan holda boshqa so'z turkumiga o'tadi (to email – email, to call – a call). Bu holat ingliz tilining analitik tabiatini aks ettiradi.

Shuningdek, qo'shma so'zlar (blackboard, website) va qisqartmalar (AI, UN, FAQ) zamonaviy ingliz tilida, ayniqsa ilmiy-texnik diskursda keng qo'llaniladi.

O'zbek tilida so'z yasash jarayonlari: O'zbek tilida so'z yasashning eng mahsuldor usuli suffiksatsiya hisoblanadi. -chi, -lik, -uvchi kabi affikslar orqali yangi leksik birliklar yasaladi (ish – ishchi, bilim – bilimli, o'qit- – o'qituvchi). Agglutinatív tuzilma tufayli affikslar ma'nosi aniq va izchil bo'ladi.

Kompozitsiya usuli ham o'zbek tilida muhim o'rin tutadi (temiryo'l, ishbilarmon). Zamonaviy davrda qisqartmalar (OTM, BMT) va o'zlashma asosidagi so'z yasash jarayonlari ham faollashib bormoqda.

Qiyosiy natijalar: Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida konversiya va prefiksatsiya yetakchi bo'lsa, o'zbek tilida suffiksatsiya ustunlik qiladi. Ingliz tilida so'z yasash jarayonlari funksional moslashuvchanlik bilan, o'zbek tilida esa semantik shaffoflik bilan ajralib turadi.

Muhokama. Olingan natijalar tillarning tipologik xususiyatlari so'z yasash strategiyalarini belgilashini tasdiqlaydi. Ingliz tili iqtisodiy va moslashuvchan nomlash imkoniyatiga ega bo'lsa, o'zbek tili tizimli va barqaror derivatsion modelga tayangan holda rivojlanadi.

Mazkur farqlar tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tilidagi konversiya asosida yasalgan birliklarni o'zbek tiliga adekvat tarjima qilish ko'pincha qo'shimcha affikslar yoki izohlashni talab etadi. Ta'lim jarayonida esa ushbu xususiyatlarni hisobga olish samaradorlikni oshiradi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari zamonaviy ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash jarayonlari umumiy tipologik xususiyatlarga ega bo'lishi bilan birga, ularning strukturaviy va funksional jihatlarida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Har ikkala tilda ham affiksatsiya, kompozitsiya, konversiya va qisqartmalar muhim so'z yasash usullari sifatida faol qo'llaniladi. Biroq, ushbu usullarning qo'llanish chastotasi, grammatiklashuv darajasi va semantik yuklamasi tillararo farqlanishi bilan ajralib turadi.

Ingliz tilida affiksatsiya jarayoni nisbatan cheklangan morfologik tizimga asoslangan bo'lib, ko'proq prefiksatsiya va suffiksatsiya orqali amalga oshadi. Ayniqsa, -tion, -ness, -er, -ity kabi

affikslar abstrakt otlar va agentlik ma'nolarini hosil qilishda yuqori mahsuldorlikka ega. O'zbek tilida esa affiksatsiya so'z yasashning eng yetakchi usuli bo'lib, tilning agglutinatib tabiati tufayli affikslarning semantik aniqligi va tizimliliigi yuqori darajada namoyon bo'ladi. Bu holat o'zbek tilida so'z yasash jarayonining barqaror va prognoz qilinadigan xususiyatga egaligini ko'rsatadi.

Kompozitsiya jarayonida ingliz tilida ikki yoki undan ortiq asoslarning birikishi orqali hosil bo'lgan qo'shma so'zlar (blackboard, smartphone, greenhouse) leksik innovatsiyalar manbai sifatida faol ishlatiladi. O'zbek tilida ham qo'shma so'zlar (temiryo'l, ilm-fan, ishbilarmon) muhim o'rin tutadi, biroq ularning yozilishi va semantik yaxlitligi ko'proq normativ qoidalarga bo'ysunadi. Bu esa ingliz tilidagi kompozitsiya jarayonining nisbatan erkin, o'zbek tilidagi jarayonning esa me'yoriylikka yo'naltirilganligini ko'rsatadi.

Konversiya ingliz tilida eng faol so'z yasash usullaridan biri bo'lib, so'z shaklini o'zgartirmagan holda uning so'z turkumini almashtirish orqali yangi leksik birliklar hosil qilinadi (to email – email, to google – Google). O'zbek tilida esa konversiya cheklangan xarakterga ega bo'lib, yangi so'zlar ko'proq affikslar yordamida yasaladi. Bu holat ingliz tilining analitik tuzilishi va o'zbek tilining sintetik-agglutinatib xususiyatlari bilan izohlanadi.

Qisqartmalar va akronimlar ingliz tilida zamonaviy ijtimoiy va texnologik jarayonlar ta'sirida tez sur'atlarda rivojlanmoqda (AI, UNESCO, ASAP). O'zbek tilida ham qisqartmalar mavjud bo'lsa-da, ularning leksiklashuvi va kundalik nutqqa singib ketish jarayoni ingliz tiliga nisbatan sekinroq kechmoqda. Bu esa til siyosati, me'yorlashtirish jarayonlari va madaniy omillar bilan bevosita bog'liq.

Semantik so'z yasash jarayoni har ikkala tilda ham faol bo'lib, metafora, metonimiya va kengayish orqali yangi ma'nolar hosil qilinadi. Ingliz tilida bunday jarayonlar ko'pincha texnologik va ilmiy sohalarda tezkor tarzda namoyon bo'lsa, o'zbek tilida semantik o'zgarishlar nisbatan ehtiyotkorlik bilan, mavjud leksik birliklarga moslashtirilgan holda amalga oshiriladi.

Umuman olganda, muhokama natijalari ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash jarayonlari o'rtasidagi farqlar asosan ularning tipologik tuzilishi, ijtimoiy-madaniy muhit va til rivojlanish strategiyalari bilan belgilanishini ko'rsatadi. Ushbu qiyosiy tahlil natijalari nafaqat nazariy tilshunoslik uchun, balki tarjima, chet tilini o'qitish va leksikografiya sohalari uchun ham muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik nazariyasini boyitadi hamda tarjimashunoslik va til o'qitish amaliyotida samarali qo'llanishi mumkin. Mazkur tadqiqot zamonaviy ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash jarayonlarini qiyosiy-tipologik yondashuv asosida tahlil qilishga bag'ishlandi. O'rganish natijalari har ikki tilning genealogik va tipologik xususiyatlari ularning so'z yasash tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Ingliz tilida analitik tuzilma sababli konversiya, prefiksatsiya va qisqartmalar yuqori mahsuldorlikka ega

bo'lsa, o'zbek tilida agglutinatív xususiyatlar natijasida suffiksatsiya asosiy va eng samarali so'z yasash usuli sifatida namoyon bo'ldi.

Qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, ingliz tilida so'z yasash jarayonlari funksional moslashuvchanlik va leksik iqtisodiylik bilan ajralib tursa, o'zbek tilida semantik aniqlik va derivatsion izchillik ustuvor hisoblanadi. Har ikkala til uchun affiksatsiya va kompozitsiya umumiy leksik boyish manbalari bo'lib xizmat qilishi aniqlangan bo'lsa-da, ularning qo'llanish darajasi va shakliy ifodasi til tizimiga xos ravishda farqlanadi. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik nazariyasini boyitish bilan bir qatorda, tarjimashunoslik va chet tillarni o'qitish metodikasida ham muhim amaliy ahamiyatga ega. Xususan, ingliz tilidagi konversiya asosida yasalgan birliklarni o'zbek tiliga adekvat tarjima qilishda derivatsion muvofiqlikni hisobga olish zarurligi aniqlanadi. Kelgusidagi tadqiqotlar ushbu mavzuni korpus-lingvistik va statistik tahlillar asosida yanada chuqurlashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fitria A. Competency-Based Education in Language Teaching. – Jakarta: Academic Press, 2023. – 256 b.
2. O.U.Amanbayeva. O'zbekistonda chet tili ta'limida sun'iy intellekt vositalarini qo'llash: datlabki kuzatishlar. Yosh olimlar ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 106-bet
3. Biggest Limitations of Artificial Intelligenes Technology/ HackerNoon. (n.d.). Retrieved March 7, 2023, from <https://hackernoon.com/the-missing-pieces-6-limitations-of-ai-s85r3upr>
4. Aygun Hacıyeva. Integration of Artificial Intelligence into Language Teaching. Euro-Global Journal of Linguistics and Language Education. Vol. 2 No. 5 (2025) Žiema.
5. Bauer, L. English Word-Formation. Cambridge University Press.
6. Marchand, H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. Munich.
7. Crystal, D. Ingliz tili ensiklopediyasi. Cambridge.
8. Hojiyev, A. O'zbek tili so'z yasalishi. Toshkent.
9. Rahmatullayev, Sh. Hozirgi o'zbek tili leksikologiyasi. Toshkent.